

Hogyan került a Kárpátalja 1919-ben Csehszlovákiához?

Tanmese a történetírásról

96

Arról olvastam egy tanulmányban, hogyan szabotálta a két világháború között Csehszlovákia a Kárpátaljának nemzetközi szerződésben megígért autonómiát és helyi vezetőkkel működő önálló tartománygyűlést. (A terület a II. világháború után a Szovjetunióhoz került, annak felbomlása óta pedig Ukrajna része, de az egy másik történet.) És felkaptam a fejem arra a mondatra, amely szerint a felosztott Magyarország Ung, Bereg és Ugocsa vármegyéjét, valamint Máramaros nagy részét az antant és Ausztria között 1919. szeptember 10-én aláírt saint-germain-i békeszerződés ítélte Csehszlovákiának.

Nem értettem. Hogyan került ez oda? Hiszen a Kárpátalja soha nem tartozott Ausztriához, vagyis a dualista monarchia osztrák birodalom-feléhez. Megkérdeztem a tanulmány ifjú szerzőjét, aki azt válaszolta, hogy ezt olvasta a szakirodalomban, és nem gondolta, hogy ellenőriznie kellene neves, idősebb pályatársak állításait. Neveket szándékosan nem írok, mert nem akarok megbántani nálam százszor többet tudó hivatásos történészeket – a tanulság a lényeg –, de utána néztem: tényleg sokfelé szerepel az az állítás, amely nekem gyanús volt.

Nem hagytam annyiban, megnéztem az osztrák békeszerződést. Azt találtam, hogy az nagyon részletesen leírja az apróra zsugorodott

Ausztria és Csehszlovákia határvonalt, amely – nézzünk a térképre! – a cseh–morva részekre vonatkozott, hiszen ott határosak. És aztán az 53. cikk mellékesen megemlíti:

„Österreich erkennt, wie es bereits die alliierten und assoziierten Mächte getan haben, die vollständige Unabhängigkeit der Tschecho-Slowakei an, die das autonome Gebiet der Ruthenen südlich der Karpathen mit einbegreift.”

Ez az országnéven kívül szinte szó szerint azonos a trianoni szerződés 48. cikkével, amely így hangzik:

„Magyarország, amint azt a Szövetséges és Társult Hatalmak már megtették, elismeri a Cseh–Szlovák Állam teljes függetlenségét, amely Állam magában foglalja a ruthéneknek a Kárpátoktól délre fekvő autonóm területét.”

Vagyis miután aprólékosan rendezték Ausztria és Csehszlovákia határvonalt, mintegy mellékesen elismertették az osztrákokkal Csehszlovákia teljes területét, benne az őket egyébként nem érintő Kárpátaljával. Node ez nem odaítélés!

Az interneten hiába kerestem, semmilyen általam ismert nyelven nem találtam semmit. De eszembe jutott, hogy azért nyomtatott könyvek is léteznek még, például Halmosy Dénes Nemzetközi szerződések 1918–1945 című forráskiadványa (Közgazdasági és Jogi Kiadó – Gon-

dotlat Kiadó, Budapest 1983.), amely megvan nekem. És lám, mit találtam a 89. oldalon: „Szerződés Csehszlovákia függetlenségének elismeréséről és a kisebbségek védelméről”. Aláírták Saint-Germainben 1919. szeptember 10-én. Preambuluma pedig hivatkozik arra, hogy az elismerés „az Ausztriával mai napon kelt békeszerződés rendelkezéseinek megfelelően megállapított vagy megállapítandó határok között” érvényes.

Vagyis ugyanott ugyanazon a napon – nyilván részben praktikus okokból, hiszen a győztesek aláírói úgyszólván ott voltak – több szerződést kötöttek a „Szövetséges és Társult Főhatalmak”, azaz az Egyesült Államok, a Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország és Japán. Az egyiket a legyőzött Ausztriával mint az Osztrák–Magyar Monarchia egyik utódállamával. Ez békeszerződés volt igen súlyos feltételekkel (Ausztria területének és lakosságának még nagyobb részét vesztette el, mint mi, az utóbbiak között német ajkúakat is), és ennek részeként rendezték az ország és Csehszlovákia viszonyát.

A másik dokumentum nem békeszerződés volt, hiszen az újonnan létrejött Csehszlovákia értelemszerűen nem állt háborúban senkivel. Ezt a győztes nagyhatalmak azért kötötték, hogy nemzetközi jogi érvénnyel elismerjék Csehszlovákia létrejöttét (a már 1919 júniusában elküldött Clemenceau-jegyzéknek megfelelően), és egyúttal kötelezzék nagy létszámú nemzeti kisebbségei

jogainak tiszteletbe tartására. (Amit aztán az első köztársaság fennállásának teljes ideje alatt folyamatosan megszegett.) Ezért nevezik a történetesek kisebbségi szerződésnek, de ebben rögzítették az új állam területét is, benne a Kárpátaljával. Ez jelentette az odaítélést, nem az osztrák békeszerződés.

Ez világossá tette, hogy miért nem találtam semmit az interneten: a csehszlovák traktátus nem tartozott a legyőzött Központi Hatalmakkal kötött Párizs környéki békék közé, ahogyan összefoglalóan nevezik az 1919-ben Németországgal Versailles-ban, Ausztriával Saint-Germainben és Bulgáriával Neuillyben, 1920-ban pedig Magyarországgal Trianonban és Törökországgal Sèvres-ben aláírt dokumentumokat. (Az utóbbit később Lausanne-ban átírták.) „Kisebbségi szerződések” címen kellett volna keresni, de úgy is alig van valami, mert például az említett csehszlovák szerződésnek csak cseh, szlovák és ruszin nyelven van Wikipédia-oldala. Angolul egyetlen mondatot találtam róla.

Azt sem könnyű megtalálni, hogy ilyen kisebbségvédelmi megállapodást még öt további országgal fogadtattak el a nagyhatalmak. Ezek közül kettő szintén új állam volt: Lengyelország (vele a német békeszerződés napján és helyszínén írták alá) és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (a későbbi Jugoszlávia), amely az osztrákokkal és a csehszlovákokkal azonos napon, Saint-

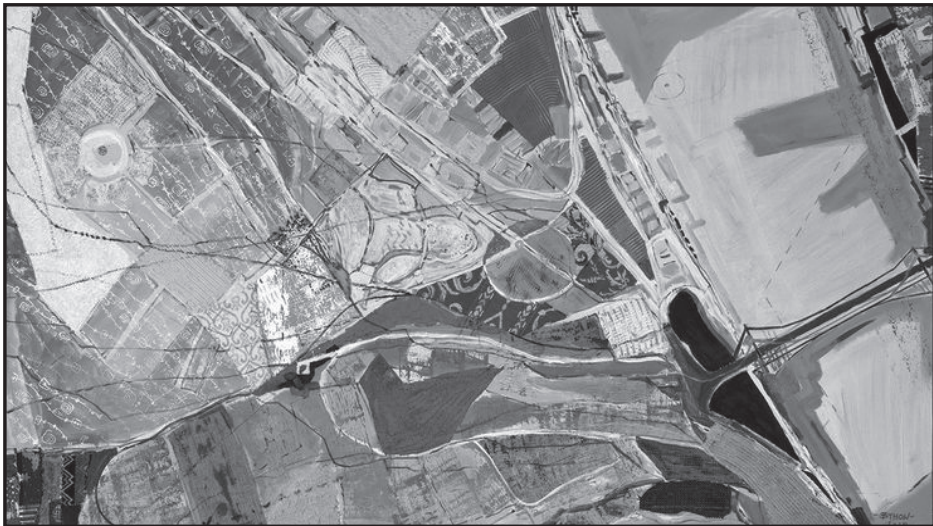

Germainben hagyta jóvá a megá-
lapolást. Ezenkívül Görögország
(a török békével azonos helyen és
napon) és Románia (külön, Párizs-
ban) fogadott el kisebbségvédelmi
szabályokat, amelyeket aztán a töb-
biekhez hasonlóan figyelmen kívül
hagyott, és a Népszövetségnek nem
volt ereje ezeket betartatni.

Egy név esetében mégsem tartom
magam a diszkrécióhoz, mert ez a
pozitív példa. Az I. világháború utáni
békeszerződések és kisebbségvédelmi
szerződések világos megkülönböz-
tetését és a fogalmak elmagyarázá-
sát egyetlen helyen találtam meg,
bár nem merem állítani, hogy nincs
több ilyen. Ez pedig Szalayné Sándor
Erzsébetnek, a mostani nemzetiségi

ombudsmanhelyettesnek egy régi
tanulmánya: „A kisebbségvédelem
nemzetközi jogi intézményrendszere
a 20. században”, Gondolat Kiadói
Kör – MTA Kisebbségkutató Intézet,
Budapest, 2003. Innen tudom most
már, amit tudok.

Ezek után a profi történészeknek
a történelem iránt érdeklődő laikus-
ként egy tanácsot tudok adni: ha va-
lami a hétköznapi gondolkodás szá-
mára értelmetlen, mint például az,
hogy egy Ausztriához nem tartozó
terület hovatartozását egy Ausztriá-
val kötött szerződés rendezte volna,
akkor nézzenek utána. Ha megte-
szik, nem terjedhet el egy egymástól
átvett tévedés a szakirodalom túl-
nyomó részében.

Byhon Győző: Híd